

NOVES FORMES DE PRECARIETAT LABORAL

Joan Bernat

24/7/08

www.rebellion.org

En aquest article tractarem de recollir breument algunes conceptualitzacions sobre la precarietat laboral que són necessàries per aproximar-se a aquests fenòmens complexes. Seguidament tractarem de presentar esquemàticament algunes eines que poden ser utilitzades per mesurar les Noves Formes de Precarietat Laboral, tasca ineludible perquè una crítica social i sindical transformadora sigui possible.

Quan parlem de les condicions de treball i de vida de la població ens referim a una realitat cada cop més heterogènia i difosa. El model socioeconòmic occidental ha sofert notables canvis en els últims 30 anys i aquest procés no fa sinó accelerar-se en el nou segle que comença, aguditzant les transformacions profundes que es venen succeint des de la crisi dels anys '70 del model industrialista i proteccionista de postguerra. La producció i les seves formes organitzatives s'adapten frenèticament a la nova era de l'economia immaterial de la imatge i la comunicació, el treball intel·lectual i cognitiu, dels nous serveis i del poder de les finances. Aquest procés deixa obsoletes les antigues formes de regulació de les relacions laborals i de protecció social, i obre pas a una nova era de flexibilitat i precarietat que suposa un canvi històric de controvertides magnituds.

La Nova Precarietat Laboral: Un fenomen de magnituds complexes

Com indiquen Joaquín Arriola i Luciano Vasapollo, la tesi marxiana sobre la intensificació del procés de proletarització avui segueix vigent. Això passa des del moment en que ens trobem amb un increment de formes diverses i articulades de treball subordinat, que aliena als productors del caràcter social del seu producte i els sotmet a una acumulació capitalista centrada sempre en l'augment dels beneficis (1). El nou marc de relacions productives de l'era dels serveis, introdueix un canvi en les condicions de treball i de vida, derruïnt la tradició de la feina estable i la protecció de l'Estat del Benestar, i donant pas a la "institució d'un estat generalitzat i permanent d'inseguretat que tendeix a obligar als treballadors a la submissió, a l'acceptació de l'explotació" (2).

Aquesta precarietat a la feina depèn, segons el CERC francès (3), de tres tipus de factors interrelacionats:

- De la situació macroeconòmica i les seves repercussions sobre la producció.
- De les polítiques de treball i de protecció social

- Dels models de gestió empresarial i de contractualització jurídica de les relacions laborals.

Sobre el primer d'aquests factors és interessant remarcar el procés de declivi del model agrícola i industrial de l'economia, amb la consegüent expansió que el mercat capitalista està realitzant en els últims anys cap al conjunt d'activitats que es realitzen en les esferes reproductives que sostenen la nostra vida quotidiana. Avui la educació, l'art, la cura, la sanitat, l'oci, la sexualitat, la mobilitat i el viatge, la protecció social, la comunicació i inclús la imatge són productes oferts pel mercat. Això suposa la proliferació d'empreses que imposen els seus preus i interessos en relacions socials tradicionalment desenvolupades dins d'esferes públiques, col·lectives o privades no mercantilitzades (guiades per lògiques d'altruisme i reciprocitat). Com bé apunta Imanol Zubero això suposa un "bàrbar i totalitari intent per estendre la racionalitat econòmica més enllà de l'esfera...en la que aquesta té sentit" (4). Aquesta mercantilització de les nostres vides i de les seves activitats va acompanyada d'una precarietat laboral de les persones que treballen en aquests sectors (aliens a les convencions i regulacions laborals clàssiques) (5).

La creixent desregulació dels mercats de treball i les successives contrareformes de la protecció social no fan sinó fiançar la posició de les empreses en aquest procés. Augmentant la vulnerabilitat de les persones, s'incentiva la submissió de creixents capes de la població a les exigències i projectes dels qui impulsen aquesta deriva. Aquest fenomen ja ha estat àmpliament estudiat en els últims anys i per tant no insistirem més al respecte (6).

Per últim, i derivat dels dos factors anteriors, hi ha els models de producció i les formes d'organització del treball dutes a terme per les empreses. La naturalesa dels nous sectors econòmics i la indispensable adaptabilitat als processos de competència globalitzada, alteren profundament les relacions laborals i les possibilitats d'ocupació dels treballadors precaris. La creixent externalització i subcontractació d'activitats sotmet a moltes petites i mitjanes empreses (tallers i explotacions agropecuàries, prestació de serveis, contrates d'instal·lació, manteniment o neteja, organització d'esdeveniments i logística, consultoria i assessoria...) a una preocupant precarietat dels seus caps i empleats, sotmesos a una total subordinació i condicionament de les seves condicions, períodes i horaris de treball. Això es relaciona amb l'aparició d'agents d'intermediació (ETT i altres) i amb un abús normalitzat de les formes temporals i atípiques de treball (7). Aquesta organització flexible de la producció implica la proliferació de tota una nova classe de jornalers urbans (8), que construeixen les seves trajectòries de forma desordenada i imprevisible, quedant les seves expectatives de promoció sociolaboral ascendent perillosament supeditades a les necessitats del mercat.

Eines per analitzar la Nova Precarietat Laboral

Però com s'articula aquesta precarietat laboral en allò concret? Com podem establir indicadors i construir tipologies de les condicions de precarietat? Quines eines ens permeten observar aquesta nova realitat?

En primer lloc hem d'apuntar les limitacions dels indicadors i eines clàssiques de mesura de la realitat sociolaboral. L'evolució de xifres absolutes i taxes d'activitat, ocupació i atur dels diferents sectors productius i estrats socials, no mostra res més que una repetida intenció d'invisibilitzar la complexitat d'aquests fenòmens, oferint escasses explicacions de com es construeixen les biografies laborals dels treballadors i persones precàries.

Per dur a terme un procés d'anàlisi i explicació dels fets de caràcter innovador, es poden mobilitzar quatre tipus d'indicadors i eines que ens permeten esclarir diversos aspectes de la realitat sociolaboral territorialitzada:

- És necessari un anàlisi de l'estatus de la població en el treball, tractant de demostrar la incidència social de temporalitat en la feina, dels contractes d'interinitat i a fi d'obra o servei, de la creixent feina a temps parcial, de les pràctiques i els contractes d'aprenentatge, de l'atur sense protecció social, la feina subvencionada, del treball que no permet superar el llindar de la pobresa,... L'anàlisi d'aquestes formes atípiques de feina en expansió, és una tasca necessària però no suficient en la comprensió de les Noves Formes de Precarietat Laboral.

- Per això és cada vegada més necessari adoptar la perspectiva de l'anàlisi de les trajectòries. Això suposa una nova òptica d'aproximació a les condicions sociolaborals, realitzant un estudi de les diverses situacions que passen cadascuna de les persones que es registren a les estadístiques oficials. Aquesta forma d'analitzar les condicions de treball ha estat utilitzada per Luis Toharia i Inmaculada Cebrián, que realitzen un seguiment de les persones que presenten una feina precària, amb la intenció de demostrar que es dona un fenomen d'atrapament en la temporalitat [9]. Això refuta la falsa percepció de que aquestes situacions tenen un caràcter passatger i suposen un pas previ a la inserció en l'estabilitat laboral.

- També és necessària la utilització de diverses enquestes, realitzades amb l'objectiu de mesurar les percepcions subjectives de les condicions de treball i de vida que tenen les persones precàries. Això ens pot permetre la relativització de les suposicions convencionals que associen unes formes contractuals concretes amb la precarietat laboral. Aquest mètode, en el qual Marx i Engels van fer especial esment, ens obliga a integrar nous paràmetres socioculturals als nostres estudis (per exemple aquells que rebutgen la integració en formes de treball estables per a tota la vida).

- Per últim és interessant entendre alguns moments crítics durant la vida de les persones. La nova realitat en permanent estabilitat, imposa una creixent transitorietat en les relacions que s'estableixen amb el treball i la percepció de rendes. Avui són cada cop més freqüents i diversificades les transicions entre diverses ocupacions i formes de contractació laboral, així com la mobilitat viciada (i moltes vegades desprotegida) entre situacions de feina, atur, formació i inactivitat [10].

La utilització d'aquests mètodes de forma combinada i complementària suposa un repte pels investigadors i agents socials que pretenguin tenir una millor comprensió dels fenòmens laborals. Aquestes eines dinàmiques d'observació de la realitat ens permeten apropar-nos al món del treball i del benestar tractant d'entendre els

processos que s'esdevenen en les biografies de les persones, sense obcecar-se amb les situacions estàtiques i les condicions agregades del conjunt de la població en un moment concret. D'aquest nou mètode se'n pot esperar la creació i valorització social d'una nova gamma d'indicadors que promoguin un debat sobre la realitat de les nostres societats i les prioritats que establim col·lectivament per avançar cap al futur. Les polítiques socials i econòmiques no poden estar abstrertes del context i les perspectives de canvi d'algunes persones o sectors, la capacitació o degradació progressiva dels quals queda difuminada a les estadístiques convencionals.

Conclusió: Comprendre per transformar

Hem tractat d'exposar diversos factors socioeconòmics que incideixen directament en la precarietat laboral i hem presentat algunes propostes pràctiques de mesura de la Nova Precarietat Laboral utilitzant eines innovadores. Però la qüestió de fons és si, com es pregunta Robert Castel, "és possible que tan sols per un moment, i en nom d'una certa eficàcia del sistema capitalista, algú cregui que es pot normalitzar per llarg temps un tracte de completa desvalorització d'aquells i aquelles que fan funcionar el mercat, és a dir, els treballadors. Si es demana a un assalariat que sigui productiu, mòbil, responsable i eficaç, això pot succeir sense un mínim de seguretat i protecció, si es desfan d'ell quan es creu que ja no es rentable?" (11)

Els drets i garanties socials que poden contrarestar aquest nou model de flexibilitat laboral encara estan per inventar (quines adaptacions pot prendre la regulació pública per afavorir unes condicions de treball i de vida dignes?). És necessari entendre la concreció pràctica de la Nova Precarietat Laboral i les implicacions irreversibles d'aquest procés, per poder articular discursos ofensius, creatius i propositius que puguin ser portats per persones, sindicats i moviments socials en el disseny d'estratègies de negociació i mobilització col·lectiva.

NOTES:

[1] ARRIOLA Joaquín y VASAPOLLO Luciano (2003), Flexibles y Precarios: La opresión del trabajo en el nuevo capitalismo europeo, Barcelona, El Viejo Topo, pp. 8,158

[2] BOURDIEU, Pierre (1999), "Actualmente la precariedad está en todas partes", publicat al llibre Contrafuegos, Barcelona, Ed Anagrama

[3] Conseil Emploi Revenues et Cohésion sociale, (2005), La sécurité de l'emploi face aux défis des transformations économiques, Paris, Rapport n° 5

[4] ZUBERO, Imanol (2000), El derecho a vivir con dignidad. Del pleno empleo al empleo pleno, Madrid, Hoac, p.149

[5] Un anàlisi creatiu de les repercussions d'aquest fenomen en un camp tan significatiu com el dels ciutadans, es pot trobar al text de la COMISIÓN

CONFEDERAL CONTRA LA PRECARIEDAD de la CGT, "Precariedad y Cuidados", Materiales de reflexión nº7, Setembre 2003, <http://www.cgt.es> (Sección: Legislación-Convenios)

[6] Es recomanen les següents lectures per aprofundir en aquestes qüestions:

TAIFA-Seminario de economía crítica (2006), Del pleno empleo a la plena precariedad, Informe de economía nº 3, <http://seminaritaifa.org>

RUIZ GALACHO Encarna (2006), "Las reformas laborales en España (1977-2002)", Revista Laberinto nº 20, <http://dialnet.unirioja.es>

POLAVIEJA, Javier G.(2003), Estables y precarios. Desregulación laboral y estratificación social en España, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas

[7] A Espanya el 90% dels contractes firmats al 2006 presenten aquestes formes contractuals temporals.

Dades: INEM Font: <http://www.ccoo-euskadi.net>

[8] ZUBERO, Imanol (2000), p.20

[9] Dels 4.698.048 treballadors que tenien una feina temporal a l'any 2000, tan sols 1.393.868 (30%) al 2004 estaven integrats en una forma de feina totalment estable.

Fonts: Base de dades de contractes del Servicio Público de Empleo Estatal y Registros de la Seguridad Social.

TOHARIA, Luis y CEBRIAN, Inmaculada (2007), La temporalidad en el empleo: Atrapamiento y Trayectorias, Madrid, Ed. MTAS

[10] Algunes metodologies d'estudi de les transicions han estat utilitzades en la següent investigació:

OTAZUA Garikoitz (2005), Lan Merkatua - Mercado de Trabajo, Informe EUSTAT, <http://www.eustat.es>

[11] Entrevista a la revista Actuchomage (juny 2005). Es recomana la lectura de l'obra fonamental: Castel, Robert (1997), Metamorfosis de la cuestión social, Argentina, Ed Paidós.